

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav informačních studií a knihovnictví

Studijní program: informační studia a knihovnictví
Studijní obor: informační studia a knihovnictví

Tomáš Kaiser

Informační model společnosti

Bakalářská práce

Praha 2008-08-08

Vedoucí bakalářské práce:

Ing. Martin Souček, Ph.D.

Oponent bakalářské práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje.

V Praze, 8. srpna 2008

.....
podpis studenta

Identifikační záznam

KAISER, Tomáš. *Informační model společnosti [Information Model of Society]*. Praha, 2008-08-08. 44 s. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Vedoucí bakalářské práce Ing. Martin Souček.

Abstrakt

Cílem první části práce je zohlednit hlavní proudy v definování pojmu informace pro potřeby informační vědy a stanovit definici vlastní vycházející z aspektu informativnosti. Informace je chápána ve svém vztahu k významu jako něco, co poukazuje či odkazuje mimo sebe. Rozebírány jsou rovněž pojmy data a význam. Druhá část práce pak předkládá filosofický náhled na společnost a svět postavený na termínech právě definovaných. Konfrontuje svou vizi s názledy význačných osobností z oboru informační věda a filosofie a odhaluje některé skryté hrozby mediální kultury.

Abstract

The first part of this paper refers to main streams in defining the term information for the purpose of information science and states its own definition flowing from the aspect of informativness. Information is understood in its relationship to meaning, as something which points or refer to something else. Also the terms data and meaning are discussed. The second part of this paper presents the philosophical view of society and world based on the terms defined above. The view corresponds to the thoughts of some famous personalities of information science and philosophy and displays some threats of the culture held by media.

Klíčová slova

informace, informační věda, filosofie, společnost

Keywords

information, information science, philosophy, society

Rád bych zde, v úvodu skromné a přeci pro mě tolik významné práce, poděkoval své rodině za to, že mi umožňuje myslet a odpouští zklamání, která jim přináším. Dílko bych rád věnoval svým prarodičům, na které jsem při psaní často myslel.

Obsah:

<u>Předmluva</u>	<u>9</u>
<u>Definice informace.....</u>	<u>11</u>
<u>K bytostnému určení informace.....</u>	<u>12</u>
<u>Subjektivizace pojmu.....</u>	<u>12</u>
<u>Data.....</u>	<u>15</u>
<u>Odhalení určující povahy informace.....</u>	<u>18</u>
<u>Rozvedení předkládaného konceptu.....</u>	<u>21</u>
<u>Rozšíření zúženého pojmu pro možnosti akceptovatelného užití. .</u>	<u>27</u>
<u>Systémový přístup a jazyk.....</u>	<u>27</u>
<u>Teorie informace.....</u>	<u>29</u>
<u>Informační model společnosti.....</u>	<u>31</u>
<u>Překročení subjektivity.....</u>	<u>32</u>
<u>Kultura.....</u>	<u>35</u>
<u>Informační model lásky a z něj plynoucí hrozba.....</u>	<u>36</u>
<u>Závěr.....</u>	<u>40</u>
<u>Seznam použité literatury.....</u>	<u>42</u>

Předmluva

Dostává se Vám do rukou práce, jejíž téma je v současné době značně diskutované nejen v oborech informačních věd, ale téměř všech akademických oblastech i všednodenním dění. Jádro práce tvoří definice pojmu informace z úzké kritické perspektivy, vymezující se nespočtu možných přístupů k této problematice zavedených především na poli informační vědy. Druhá část textu představuje koncept společnosti, světa, nahlížený tak, jak se ukazují našim smyslům a myslí.

Ve vědním ovzduší je cítit lačnost po pevném uchopení termínu informace, zejména proto, že doslova hypnotizuje soudobou společnost. Za poslední půl století se jeho používání natolik rozšířilo a kvantifikovalo, že dnes hovoříme o fenoménu informace, informační společnosti, informační explozi atd. Snahy jasně definovat tento pojem paradoxně pouze přispívají stále větší diverzifikace jeho chápání. I tato práce přilije vodu do mlýnku, neboť se snaží namísto prostého přehledu přístupů definovat svůj vlastní. Oproti zadání se tak přesouvá ohnisko důrazu na bod druhý – definice informace. Ta představuje první kapitolu; ostatní body spadají pod kapitolu druhou – informační model společnosti, který je logickým důsledkem a aplikací úvah rozvíjených v kapitole první.

Cílem práce je nejen zohlednit množství přístupů ke konceptu informace, ale rovněž poukázat na možnost netradičního pojetí problému, na omezenost popisu, motivace k novým myšlenkám a v druhé půli pobídka k úvahám, které se stále více prosazují i na veřejnosti – jaký je vztah kultury a člověka.

Žánrově jsem pojal tento počín završující první stadium mého intelektuálního vývoje jako „filosofickou detektivku“. Nadnesené a vtipné to pojmenování vystihuje dle mého názoru nejlépe metodu kombinující tvůrčí psaní, kritické myšlení a Sokratovský přístup k hledání pravdy. Práce spěje a vyvíjí se jako názor, nejde extrahovat jednotlivé věty, protože se často vydávají i špatnými směry, aby se zas obrátili, když zjistí, že jsou na scestí, a pustili se

novým směrem. Vždyť, kdo by nezabloudil maten stovkami bludných kořenů.

„Tázání buduje cestu. Proto je radno všímat si cesty a neulpívat na jednotlivých větách.“ (Heidegger, 2004)

Základním nástrojem, doslova mou rytířskou zbrojí, se kterou vyrazím zbít netvora nejednoznačnosti, budiž mi jazyk, ze všech nástrojů ten nejmocnější, avšak zdaleka ne všemocný. V jeho gardu pak kromě popisu a výkladu zejména náznak. Za pevnou půdu pod nohama, za to, že nepropadnu se v propast nicoty na křivolakých cestách za jistotou, považuji převládající názor, že opravdu jsme, že vesmír kolem nás existuje, že my, organismy, v něm žijeme, že prostě má smysl ctít ženy.

Práce má poněkud filosofický charakter a s filosofickými přístupy a myšlenkami také polemizuje. Termíny zásadní pro sdělení obsahu osvětluji v průběhu a ty ostatní vždy užívám v intenci běžného úzu. Text psaný kurzívou představuje buď názory, úvahy či domněnky vyslovené nahlas nebo poetické vložky. Obojí slouží ke stimulaci myšlení jak autora tak čtenáře.

Celá bakalářská práce sestává celkem ze 44 stran a neobsahuje žádné přílohy. V textu cituji dle norem ISO 690 a ISO 690-2

- ISO 690:1987. *Documentation – Bibliographic references – Content, form and structure*. 2nd ed. Geneva : ISO, 1987. 11 s. Výtah textu normy dostupný také z WWW:
<<http://www.collectionscanada.gc.ca/iso/tc46sc9/standard/690-1e.htm>>.
- ISO 690-2:1997. *Information and documentation – Bibliographic references – Part 2: Electronic documents or parts thereof*. 1st ed. Geneva : ISO, 1997. 18s. Výtah textu normy dostupný také z WWW:
<<http://www.collectionscanada.gc.ca/iso/tc46sc9/standard/690-2e.htm>>.

a to metodou pomocí prvního údaje záznamu a data vydání.

Definice informace

*Když nevíš, co bys řekla mamince,
když ráno udivená tě přivátá,
odpověz, mami, to informace
mě znenadání v noci přepadla.*

*Tak jistě zastřeš nejlépe
své noční bohapusté řádění,
neb jako barva pro slepé
informace v cokoliv se promění.*

Intence vstupní básně odráží výstižně povahu výkladu pojmu informace, který se mu snaží stovky autorů z různých vědních oborů přisoudit. Nežřídka se setkáme s tendencí objektivizovat úzké pojetí informace a především pak v oboru informační vědy a filosofie se snahou o stanovení universální, všemi přijatelné obecné definice tohoto termínu. Většina autorů však hledí vstříc především své vlastní disciplíně a pro ni kladou informaci coby oběť na oltář vědy. V úzkém a zaaretovaném hledí spatřují informaci tu jako obchodovatelnou komoditu, tu jako éterické jsoučno a jinde zas jako jednotku poznání, esenci komunikace nebo prostředek řízení. Kde jeden je schopen informaci zarputile identifikovat s hmotou, druhý nešetří slov a jen z abstraktního vlákna informaci spřádá.

Přístupů je mnoho a neliší se pouze účelovým výkladem pojmu tak, aby sloužil plodně v aspektech podstatných užití, ale mnohdy nevychází jen z jazykové podstaty slova informace a přisuzují mu nepravé, askribované vlastnosti. Výhody takových přístupů jsou nesporné, informace nabývá žádaných funkčních i obsahových vlastností, vcelku však přímo přispívají k difúzi chápání pojmu širší veřejností.

Tato práce vyrůstá na poli informační vědy, která si činí ambice stát se ústřední disciplínou zkoumající informaci. Informační vědu, jak uvádí J. Cejpek, „lze chápat jako vědu o reprezentaci, prezentaci a recepci informace.“ (Cejpek, 2005) Snad právě proto má ze všech oborů právě tento největší problémy se shodou na pojetí termínu informace. Snaže se vymezit ostatním a definovat vlastním potřebám užitečný model nedokáže překročit odkaz různých vědních disciplín, které se v něm snoubí. A proto i přední osobnosti oboru se přou o různou povahu informace a obhajují výklady od ryze technických, přes psychologické až po čistě filosofické.

„V posledních letech sílí tendence dospět k jednotnému výkladu pojmu informace a tím formulovat předmět obecné vědy o informaci, za niž se považuje informační věda.“ (Cejpek, 2005)

Vydám se cestou analýzy jazykového významu slova, abych nahlédl bytostné určení informace tak, jak se přirozeně jeví ve struktuře významu, který nám jazyk odhaluje. Zohledním i zkritizuji panující i navrhované přístupy ke konceptu pojmu a zamyslím se nad účelovým zkreslením významu a výkladu obsahu termínu informace pro potřeby informační vědy.

K bytostnému určení informace

Subjektivizace pojmu

Chci pojem informace velice zúžit a specifikovat. Nacházím spoustu jiných termínů, které jsou schopny zastoupit mnohé aspekty informace, které jí chtějí různí autoři připsat, upřímně lépe, výstižněji. Již jsem povýšil informaci nad hmotu i energii (Hjorland, 2007); vzorec je vzorec – víceméně objektivní charakteristika hmoty či energie; rozdíl je rozdíl – opět tatáž charakteristika. Proč

je přejmenovávat na informaci? Líbí se mi poukázka na sloveso informovat či adjektivum informující, informativní (Buckland, 1991), protože přivádí k myšlence, že by informace měla mít nějaký význam, smysl.

Sváry sporu o jednotné pojetí informace se kříží a rozdělují pole přístupů na čtyři hlavní oblasti. Odborníci se základně táží takto: Lze označovat informaci něco fyzicky, hmotně existujícího nebo se jedná o ryze abstraktní pojem ze sféry idejí? A zdalipak spadá informace do univerzální sféry platnosti, takže je na individuu nezávislá, nebo je naopak cele subjektivní a situační entitou? Buckland (1991) uvádí hned tři nejběžnější výklady pojmu informace, které zároveň předkládá i Oxford English Dictionary. Jako mnoho jiných autorů se tak snaží postihnout mnohoznačnost pojmu a zohlednit všechny jemu připisované aspekty. Jsou to známé termíny *Information-as-process*, *Information-as-knowledge* a *Information-as-thing*, které pokrývají všechny zmiňované oblasti významu kromě universalistického. Přestože odborníky nejběžněji přijímané výklady informace jsou první dva – informace-jako-proces a informace-jako-znalost, které ukazují informaci coby abstraktní entitu vlastní subjektu, Buckland klade důraz na informaci-jako-věc, jejíž význam se nevíce blíží současnému obecnému používání slova a odpovídá spíše datům nebo dokumentu, tedy hmotným objektům.

Svým úvahám však nechám vzejít z objektivistického konceptu informace, který ji redukuje na pouhou strukturu či řád nezávislý na člověku či jiném systému. Aktivně rozvíjí tento přístup např. Bates (2005, 2006), Stonier (2002) nebo Bawden (2007). Tito autoři představují skupinu zastánců konceptu informace coby primárně striktně objektivní a univerzální charakteristiky hmotného světa. Informaci spatřují jako natolik fundamentální složku světa, že ji staví na úroveň hmoty a energie. Tento náhled, značně inspirovaný přírodními vědami, ale dle mého názoru zneužívá mnohoznačnosti pojmu a snaží se posunout jeho význam do extrémní polohy odpovídající povaze specifického záměru.

Povýším-li informaci na jakoukoli uspořádanost, ztrácí svůj význam vzhledem k člověku (potažmo jiné živé věci či stroji), který ji klasicky chápe ve vztahu k sobě. Informace informuje, řídí, koriguje, ale vždy až po interpretaci systémem, který ji přijme. Tudíž informace sama nemusí v sobě nést stopy živého či strojového, aby se pro ně stala informací a lze ji povýšit na jakoukoli uspořádanost (v intenci Bates či Stoniera). Tedy jinak. O informaci mluvíme vždy ve vztahu k někomu/něčemu, co ji, byť i jen potencionálně, interpretuje, chápej – kriticky přijímá, zpracovává (Samotná percepce je již zpracování; prosté přijetí je zpracováním – byť třeba nevědomým.)

Vzhledem k informaci je tedy podstatný interpretátor. Mohli bychom tvrdit, že informaci musí také někdo/něco vytvářet a přenášet, ale realita je taková, že informace povstává vždy až v systému interpretátora z reakce na uspořádanost (viz. např. „Fairthorne (1954) ... information is an attribute of the receiver's knowledge and interpretation of the signal, not of the sender's, nor some omniscient observer's nor of the signal itself.“, kterého cituje Buckland (1991)). (Zdalo by se, že totální entropie může být také informací – o totální neuspořádanosti, jak míní např. Bateson (2006), leč tato entropie musí popisovat ohraničený systém, aby bylo lze ji soudit, a ohraničený systém má již entropii nižší.) Takto viděna není informace sama uspořádanost, nýbrž charakteristika, kterou jí připisuje / z ní vyvozuje interpretující systém. Je to abstraktní význam dávající smysl jen dalším možným interpretátorům. Dalo by se říci, že informace je abstraktní reakcí na uspořádanost, tedy rozhodně abstraktní entitou.

Hjorland se plně ztotožňuje s pojetím informace, jak ho předkládá Karpatschhof v rámci své „activity theory“: „Information is thus defined as a quality by a given signal relative to a certain mechanism.“ i o něco užším antropocentrickým konceptem Goguena: „An item of information is an interpretation of a configuration of signs for which members of some social group are accountable.“ (Hjorland, 2007).

Ve světle snesených tezí chtělo by se prohlásit: „Neexistuje objektivních informací!“ Problém ovšem vytváří zařazení strojů do skupiny možných interpretátorů. Ty by jistě byly schopné operovat s objektivními informacemi, ale!! Informace = abstraktní význam. Stroje pouze zpracovávají data, neoperují s abstraktnem. Jinak by napadala otázka práce buněčných systémů s informacemi, která ovšem přirozeně napadá – jsou živé. Informace je interpretací, reakcí na uspořádanost, a zároveň abstraktní význam. Z tohoto pohledu organismy do určité míry složitosti fungují „jako stroje“, pracují s daty – mechanicky – chemicky – automaticky na základě podnětů. Od jistého stupně vytváří význam, abstraktno, informace. Takto se opět informace jeví striktně personální, hypoteticky sdílené rozumněji tak v rámci jednoho druhu.

Bateson (2006) poukazuje na častou záměnu a nerespektování různých logických typů (Russelova terminologie), různých úrovní popisu – na úrovni buněk asi informace nemohou vznikat, zatímco na úrovni tkání a jejich uskupení ano. Tak jsme dospěli až k bodu, kde informaci nemožno uvažovat bez vědomí (rozuměj v tomto textu vždy organického původu), coby funkce hmotné schránky organismu (Searle, 1994). Dosáhli jsme tak ještě specifičtější, individualistické koncepce informace jako abstraktní a ryze subjektivní entity.

Data

V souvislosti s problematikou pojmu informace se často mluví o příbuzném termínu „data“. Na rozdíl od informace se na jeho pojetí většina autorů více méně shoduje a nebo jim rozdílnosti v jeho definování nedělají takové starosti.

Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy uvádí tuto definici dat: „Reprezentace informací vhodně formalizovaná pro komunikaci, interpretaci a zpracování lidmi a automaty. Data mohou být

reprezentována libovolnými řetězci znaků (čísel, příkazů, vět) uloženými na informačním nosiči. Data nemají zpravidla význam sama o sobě, ale teprve jsou-li pochopena, interpretována, komunikována a využita člověkem nebo počítačem, stávají se smysluplnými informacemi.“

Data – definovaná, předem určená reakce systému na signál/uspořádanost (resp. definované zpracování signálu). Nepřechází v abstraktní sféru. Operují jimi i vyšší organismy.

Data – latentní, neuvědomělé informace.

Hierarchická osa pojmů „data – informace – znalost“ je poměrně známá a její interpretace rozšířená. Říká, že informace je derivována z dat a znalost (vědomost) vzniká z informací. Hezký soubor a souhrn přístupů ke všem zmíněným pojmům současných kapacit oboru informační věda nabízí Zins ve své studii *Knowledge Map of Information Science* (2007). 45 osobností oboru, mezi jinými M. Buckland či R. Capurro, formulovalo v letech 2003-2005 dle vlastních preferencí optimální definice tří pojmů stěžejních nejen pro informační vědu. Nahlédněte žijící povahu termínů data, informace a znalost na stránkách projektu Knowledge Map of Information Science (<http://www.success.co.il/is/index.html>).

Analýzou všech přístupů Zins odhalil, že se dají snadno rozdělit do skupin právě podle příslušnosti pojmů k subjektivní či objektivní (používá termín univerzální) sféře/doméně. Zatímco autoři nemají problém se vcelku shodnout na objektivní povaze bytnosti dat a stejně tak spíše na subjektivním založení bytnosti znalostí, informace působí jednoznačně nejednoznačně a její pojetí prochází v různých podáních celým spektrem významů mezi oběma extrémy.

Mnohé z definic informace lze chápat spíše jako definici dat a právě těmto záměnám je třeba učinit přítrž. Existují-li termíny dostatečně přesné a úzce vymezené, nevidím důvodu, proč by se měl s postupem času jejich význam tupit

a mást tak badatele všech odvětví. Použiji definice, informace, jak ji prezentuje Bates, a postavím na ní svou definici dat.

„Data jsou jakékoli uspořádanosti hmoty či energie, jež dávají smysl určitému systému (ať již organickému či umělému), který je zpracovává – operuje s nimi.“ (Evidentní budiž, že zpracováním jest jakákoliv operace, tedy i prostá percepce.)

Pohled', říkám smysl, nikoli význam. Významem disponují až informace, které se z dat derivují. Data jsou jakékoli struktury nebo vzorce, které jsou smysluplné nějakému systému. To znamená, že je onen systém schopný je identifikovat a operovat s nimi. Znamená to rovněž, že jsou to struktury uspořádané neboli zakódované podle pravidel/zásad/kódového schématu daného systému. Tak například v počítačích tvoří data elektromagnetická energie, v centrální nervové soustavě se jedná o energii elektrochemickou, v systému hry v Šach určují data polohy figur na šachovnici a v DNA představují data molekuly uspořádané v jejím řetězci. Z toho vyplývá, že data určitého systému (např. počítače) nemohou být vůbec přístupná, nadto srozumitelná, jinému systému (třeba lidskému vědomí). Přístupné mohou být pouze reprezentace těchto dat pomocí vhodného prostředku, např. znakové soustavy jazyka. Často slyšíte říkat, že jedničky a nuly vytisknuté na papíře jsou počítačová data, ale skutečně se jedná pouze o jejich reprezentaci, která je akceptovatelná naším systémem, vědomím.

Zatímco data stavím na úroveň fyzikální, hmotné reality, informace již spadají do virtuálního světa významu, abstrakce. O datech se nejčastěji mluví v souvislosti s počítači a informačními systémy, ale data procesují rovněž živé organismy. Nervové buňky našich smyslů – receptory – zaznamenávají signály z našeho okolí, které pak putují do centrální nervové soustavy, kde se zpracovávají/ukládají/operují jako data.

Odhalení určující povahy informace

S informací chci vstoupit do světa, který objektivně není, a probádat jeho skrytá zákoutí. Mnohdy teprve širší průzkum a bedlivější oko odhalí, co na první pohled se pod povrchem skrývá. Vyložit informaci jako význam vychází z povahy slova a jazyka; konstruovat Informaci Svět, nesamozřejmý induktivní krok, jest již mou snahou nalézt odpovědi a pevnou půdu jistoty ve světě, v kterém každý den žiji, ale kterým nechodím.

Táži se: „*Jsou význam či smysl jedny z hlavních charakterových rysů informace?*“

Postavíme-li informaci nad hmotu a energii, učiníme z ní nutně abstrakci. Skvělé, neboť význam či smysl, mají-li provázet informaci, jsou rovněž pojmy abstraktní, tudíž vyskytující se ve stejné existenční oblasti. Směřuji k tomu zasadit informaci do jejího přirozeného a zároveň jediného možného prostředí výskytu/působnosti/existence, kterým je abstraktní realita. Smysl, smysluplnost jako souhlas, odpovídání – přiřadil jsem tento výraz již do vínku datům. Informaci zdá se mi lepším komplicem, více vypovídajícím soudruhem význam.

Informace sama o sobě neexistuje, je udržitelná jen v rámci nějakého vědomí či systému významu, aby si zachovala svůj informativní charakter. Přirozeně je konstituována stejným principem jako vědomí – vyvěrá z vhodné konstelace hmoty, kterou proudí netriviálně energie (Searle, 1994).

Cejpek pojímá dle své typologie jeden druh informace jako „psychofyzilogický jev a proces v lidském vědomí“ (2005)

Losee cituje Dretskeho: „Dretske notes that „it is common among cognitive scientists to regard information as a creation of mind, as something we

conscious agents assign to, or impose on, otherwise meaningless events. Information like beauty, is in the mind of the beholder“ (Dretske, 1983)“ (1997).

„Vědomí náleží do stejného řádu jako informace – abstraktno. Řekl bych, že informace utvářejí vědomí nebo ho minimálně stimulují.“

Přestože sama informace není hmatatelná, můžeme se bavit o její konstituci. Jak vzniká a z čeho? Přepadá mě tajemná, hluboko uložená vize dvou úrovní, dvou polí plodících informace jako pole brambory. Z hmotného světa, interakcí vědomí s přírodou, reakcí na uspořádanosti vznikají uvnitř vědomí informace. To jest ona první úroveň, nižší. Dále však zařadíme stupeň vyšší – interakcí vědomí s vědomím, informace s vědomím či informace s informací (podrobnější rozbor přinese druhá půle textu) vznikají sdílené informace vyššího řádu. Říkám sdílené, protože je třeba střetu/konfrontace alespoň dvou vědomí (případně možná jednoho s odkazem jiného, např. knihy); vytváří se tak představa světa (můžeme ji poeticky nazvat „Informace Svět“, přestože je patrné, že sestává z komplexu informací). K úvaze budiž tak i rys počitatelnosti informace. Tuším, že hodil by se lépe pomnožný pojem informace, neboť jak myslet *jednu* informaci nebo *dvě* informace... Bateson (2006) rozlišuje počet a kvantitu a s příklonem k němu, charakterizoval bych informaci kvantitou. (Hodilo by se proto říkat více informace místo více informací – ostatně jiné jazyky, např. angličtina, tímto disponuje.)

Za žádnou cenu nemůže být naším cílem oddělit informaci od svého objektu. Má-li informovat, mít význam, musí se k něčemu vztahovat, na něco odkazovat. Uvažujme primární informaci (tu odvozenou z hmotné reality) jako korelát předmětu, o kterém informuje, jako jeho obraz ve virtuální realitě.

Informace na rozdíl od významu naznačuje povahu jakési ucelenosti, určité struktury, která by mohla být částečně uchopitelná. Význam se naopak tváří jako adjektivum, jeden z rysů informace.

Význame slov a věcí, může Ti život v pokoře přinést pochopení? Obýváš říši Abstraktno, kde sluješ domovníkem, a vydržuješ ji jedinému nájemníkovi co malý kamrlík. Tísní se v koutě, v šeru schoulená, zneuctěná a ponížená – proč? – nemáš se k ní, hambíš ji, ač věrně Ti slouží. Jsi hulvát a ona, Informace Svět, madona.

„Není tedy náhodou informace totéž co význam? Není to jen jednotka významu?“

Nahlížím-li informaci ve spojení významu, uvážím-li ji snad za jeho jednotku, neboť význam sám o sobě je tak neuchopitelný, kontinuální, abstraktní, zatímco informace se tváří jako téměř uchopitelná struktura, pak musím nutně své zraky obrátit alespoň na chvíli k němu, významu. Co to vpravdě vlastně je?

Význam, něco znamenat, přisuzoval jsem tuto entitu vědomí výhradně. Ale co pak, když libovolná data jsou zpracovávána systémem, který na jejich základě provede určitou operaci. Nestávají se tak ona data významnými? (tedy vlastně informacemi?)

Chtěl jsem informaci (a význam) přisoudit pouze vědomí, stavějíc jí velmi blízko ideji, skoro bych řekl představě, ale tuše ji coby jednotku významu, obrátil jsem svou pozornost k němu. Jako by za virtuálním světem našeho vědomí (stojícího více méně na hmotě/energii našeho těla a dat v něm) se nacházel ještě abstraktnější, svět vyrůstající z abstraktní povahy vědomí (jazyk..? Informace Svět..?)

Význam sám o sobě neodkazuje k žádné představě, ničemu obsažnému. Významné může být až něco vzhledem k něčemu (byť i jen systému či jeho struktuře), vymezením, v kontextu. „„Kontext“ se vztahuje k dalšímu nejasnému pojmu, k „významu“. Bez kontextu nemají slova ani činy žádný význam.“ (Bateson, 2006). Stejně tak podtrhává důležitost kontextu Madden: „information is only information in certain ,informing context““ (2000), který však

neadekvátně podtrhuje i roli autorského kontextu jako konstitutivního elementu příjemcovy informace. Význam spojuje s kontextem mezi jinými např. ještě Bawden, který popisuje koncept informace jako: „meaning in context in the biological domain” (2007).

„Znalosti i Informace Svět jsou kontext, pouze různé povahy. Znalosti jsou subjektivní, Informace Svět pak znalost transcendující.“

Význam tak vypovídá spíše o vztazích, souvislostech vertikálních i horizontálních. Zde se ukazuje důležitost paměti coby struktury, v níž se význam utváří a doslova rozprostírá. Význam je jakási potenciální (ale již nabytá a neustále se formující) struktura souvislostí/příbuzností/podobností/asociací mezi daty uloženými v paměti a informace je pak konkrétní poukaz na soubor vztahů uvnitř této struktury, které vyzdvihnou/označí/ukáží/propojí konkrétní data a předloží je vědomí (systému), které je interpretuje a tak do něj vstoupí (např. v podobě představy, názoru, pocitu...).

„Význam = potenciální struktura souvislostí, znalost = pasivní informace, informace = aktivní/aktivované souvislosti.“

Rozvedení předkládaného konceptu

Je výmluvné a charakteristické, že s pojmem informace mají problém pouze ti, jež se ho snaží definovat. Ostatní používají jej nadměru a plně a dobře slouží jejich účelům. Potřebu jasného vymezení pojmů, přesných definic, mají hlavně lidé příliš zasažení nutností logického myšlení. Jsou to chudáci – akademici, vědci, mladí lidé, filosofové – kteří prahnou po jistotě, po pevném základu alespoň svému myšlení (když už ne světa, bytí či smyslu existence) a kteří naivně věří, že ten jediný nástroj, jenž používají, je dovede k cíli, k pochopení, prozření, prostě k jistotě. Přirozený jazyk je mocná berla, ale onu

jistotu cele odhalit nedokáže. Může tisíckrát vhodně poukázat, provést nás houštinami a vždy navrátit ze scestí, ale nakonec dojdeme na místo, kde nás bude muset náš věrný průvodce jazyk opustit, neboť tam, kde leží jistota, už on nesmí. A tak snaha definovat všechny ty problematické abstraktní a neurčité pojmy, je mnohdy pouze skrytou touhou zoufalců vyrovnat se se životem. Já však hrdě bojuji s vypnutou hrudí za ideály informační vědy a informací hodlám jí vydobýt královské postavení.

Informace se před naším kritickým pohledem pomalu začíná proměňovat v určitou vlastnost vlastní poznání, charakterizující ho. Položme si nyní zásadní otázku: „Může být informace vlastností dat?“ která se sama vnucuje, neboť nepřímě odkazuje na dilema zásadní povahy informace coby objektivní či subjektivní entity. Jelikož data jsou již určitým způsobem vhodně uspořádána vůči svému systému, pak jistě už tato nenáhodná uspořádanost může být zárodkem či částí informace.

Prisoudíme-li datům informaci jako vlastnost, tedy schopnost odhalovat určité konkrétní struktury v pavučině významu, spějeme k objektivnímu pojetí informace. Data by pak v sobě nesla odkaz své vlastní interpretace, svého významu, a stala by se více než jen prostými uloženými, zakódovanými strukturami. To ale neodpovídá obecnému pojetí dat. Znamenalo by to, že např. počítačová data by už dopředu obsahovala výsledek, který se odvodí až jejich zpracováním, ale nezohledňovala by vůbec, jakým programem nebo kterou operací se k tomuto výsledku dojde. Musela by tak obsahovat potenci mnoha možných výsledků zpracování, ale to už se nejedná o informaci uloženou v data, ale prostou povahu dat jako uspořádaností dle určitých vzorců. Ona potence k tisícům výsledků zpracování, jest ona nenáhodná struktura dat, která umožňuje data systémem operovat.

Výklad nás tedy obrací k subjektivistickému pojetí konceptu informace a tentokrát již v hodně ostrých konturách. Data informaci neobsahují, jedná se o čistou formu (např. posloupnost různých stavů relé), jejíž obsah tvoří hmota,

energie či obojí, které ji formují. Přesto však musí informace s daty nějak souviset. Data si každý systém vytváří sám na základě vnějších vstupů/signálů nebo je získává již zpracovaná přímo z kompatibilního systému (je-li propojení možné). Některé signály mohou být přímo propojeny s efekty a jejich transformace v data tedy vůbec nemusí proběhnout. V paměti jsou data uložena v imanentní struktuře významu (inspirace pochází od Husserla, viz. Blecha, 1996) a jsou více méně pasivní. Podobnost mezi daty, např. nově přijatými a uloženými, aktivuje určité spoje/vztahy/souvislosti ve struktuře významu a nová data tak poukazem na podobná, identická či příbuzná data již vlastněná získají lidově řečeno význam ze vztahu k nim. Proběhla informace. Bateson klade na podoby a podobnosti velký důraz: „pattern, which connects“ – „podoba, která spojuje“ (2006), např. podle něj nejlépe popisuje život a podílí se i na jeho řízení.

Několik synonymních výkladů a popisů mého bytostného náhledu informace:

„Informace je korelát vztahů a souvislostí, které vyvolávají data v imanentní struktuře významu.“

„Informace je poukaz na konkrétní struktury významu.“

„Informace povstává vždy z již nabytých, vlastněných dat. Nová informace obohacuje strukturu významu. Nová informace je pouze vytvořením nových vztahů mezi daty.“

„Informace vždy pochází zevnitř systému, zvenku přichází pouze signály/data.“

„Základní, nejjednodušší informací je evidence dat – jejich přijetí/vytvoření/uložení.“ (Zároveň tedy nejjednodušší obohacení struktury významu, pokud informace nepostupuje vědomí.)

Aby bylo jasno a nebo možná ještě více nebylo, informace není významem dat v prostém slova smyslu, je spíše odkazem k významu, tím, co spojuje význam s daty. Popisuje vztahy, nikoli prvky těchto vztahů. Její pojetí odpovídá přístupu k informaci jako procesu (Buckland, 1991). Losee sice podtrhuje povahu informativnosti v procesu, ale spatřuje ji jako součást výstupu z tohoto procesu: „Information is always informative about something, being a component of the output or result of the process. This „aboutness“ or representation is the result of a process or function producing the representation of the input“ (1997). Je podstatné si uvědomit, že informaci v její nejnížejší podstatě charakterizuje časovost.

„Informace není statická, nějaký náraz daný fakt, celek, naopak informace probíhá, je konstitutivní a nutně tedy časová entita.“

Bateson poukazuje, že máme tendenci chápat podoby strnule, zatímco ony jsou vždy dány v čase. Jeho výklad kontextu jako podoby probíhající v čase, „pattern through time“ (2006) úzce koreluje s mým pojetím pojmů informace a význam.

„Je nutno si uvědomit, že čas tvoří podstatný rozměr vesmíru, který umožňuje život.“

Z etymologického výkladu slova informace rovněž vyznívá jistý konstitutivní charakter: „Slovo informace pocházející z latinského „informare“ znamená uváděti ve tvar, dodávati tvar, podobu, formovat, tvořit, zobrazovat, představovat si, vytvářet představu, pojem, obrys.“ (Cejpek, 2005). „„Informatio“ znamená tedy dávati něčemu tvar, podobu, formu /doslovně „dávati do formy“/, tj. formovat, utvářet, tvářet, tvárnit, tvarovat – jako činnost a výsledek činnosti pak to, co je utvořené, ztvárněné, zformované, utvářené.“ (Geistová, 1979).

Z nastudované plejády přístupů k definici informace mě asi nejvíce korespondoval přístup kybernetický, kvůli systémovému pojetí a právě důrazu na proces. Wienerova klasická definice: „Informace je název pro obsah toho, co se vymění s vnějším světem, když se mu přizpůsobujeme a působíme na něj svým přizpůsobováním.“ (1963) sice tuší informaci jako výsledek procesu, jako sdělení, ale podstatný je zde důraz na interakci. Rovněž Karpatschofa „activity theory“ představující „release mechanism“ jako jednu z podstatných složek procesu vzniku a zpracování informace podpořila rozvíjené úvahy. „The release mechanism is a signal processing system and an information processing system.“ (Hjorland, 2007).

V ohromně rozsáhlé disertační práci D. Geistové mapující na stovky různých definic informace mě zaujaly právě některé interakční modely. Mezi jinými například tyto:

„informace jako interakční proces – Kuruc,A. „Informácia je zložka interakčného procesu, ktorej funkciou je vnútorné stvárnenie korešpondujúceho subjektu v interakcii k novej forme reakcie /ktorou je prisposobenie sa subjektu prostrediu/...“

„informace jako prostředek zobrazení – D. M. Mackay „Information is that which enables the information receiver to form a representation of something which is factually or hypothetically the case, or which expands such a representation.“

a zejména tento podivuhodně souznící náhled:

„informace jako vztah – J. Fogl „Vztah mezi dvěma pojmy, vyjádřený prostředky libovolného jazyka, můžeme označit jako elementární informaci a budeme jej považovat za nejmenší významovou jednotku informace.“ (Geistová, 1979).

Ve vědomí vznikají z informací představy, dojmy, názory, pocity, myšlenky... Znáte to, existuje například mnoho slov, jejichž význam je vám cizí a která ani nejsou příliš frekventovaná na to, aby jste se s nimi často stýkali. Jednoho dne se dozvíte význam takového cizího slova a najednou máte pocit, že ho slýcháte až podezřele často. Byla obohacena vaše struktura významu, přestože nemusela být uložena žádná nová data – již jste je vlastnili, a proto když teď slyšíte či čtete ono slovo, působí vám informací, odhaluje význam. Tak funguje obdoba filtru, který propouští jen některé informace lidskému vědomí (Cejpek, 2005, str.18). Můžeme poznat/zaregistrovat jen to, co už trochu známe. A naopak to, co už známe cele, a volně se na to záměrně nesoustředíme, naši strukturu významu nejen neobohatí, ale většinou ani nevstoupí do vědomí.

Když jsem zde definoval význam jako potenciální imanentní strukturu souvislostí, snažil jsem se poodhalit jeho podstatu, význam o sobě, právě pojetím z funkčního hlediska. Načrtl jsem jakési bytostné určení významu jako abstraktního jsoucna, abych mu lépe porozuměl. Do značné míry jsem ho tímto subjektivizoval, tedy připsal individuu, avšak k jeho částečné objektivizaci dojde v druhé půli této práce. Mé pojetí umožnilo nahlédnout, jak se má informace k významu, co způsobuje význam slov a idejí, ale rozhodně se nemělo jednat o změnu pojetí významu konkrétního, všedně to používaného termínu. Nahlížel jsem význam jako celek, jako jsoucno, proto význam věty: „Mám hlad.“ rád bych stále chápal v intenci běžného společenského úzu. (V mém pojetí bych měl správně říci, že význam věty: „Mám hlad.“ vzniká z informace, tedy ze souboru konkrétních vazeb v síti významu jako celku.)

Sestoupil jsem nejhloběji, co mi imanence mého významu dovolovala, a nahlédl bytostné určení informace. Pátral jsem po tom, co dělá informaci informací, co způsobuje, že je informativní, tedy významná. Zahlédnuv povahu těchto vztahů i základ prorostlý kořeny informace mohu se nyní vydat opačným směrem, abstrahovat, a rozšířit koncept informace na obecnější rovinu.

Rozšíření zúženého pojmu pro možnosti akceptovatelného užití

Systémový přístup a jazyk

Jakýkoliv systém existuje vždy cele pouze v potenci, konkrétně se projevuje/realizuje právě až operacemi s daty. Složen z pravidel, daností a zákonitostí mlčí, dokud se ona pravidla v konkrétních případech neuvádí v platnost, pak se projeví, na chvíli vystoupí z potence, aby dokázala existenci systému v jeho aspektech. Ano? Pokud ano, pak jazyk jest systém jako každý jiný a vhodno uvažovat o jeho interakci se systémem individua a společnosti/populace.

Jazyk je systém, který pracuje s daty stejně jako ostatní systémy, což mě navrací k otázce o afiliaci informace. Přísluší opravdu jen živočichům, tedy musí se nutně poddat vědomí? A nebo snad lze v programu zahlédnout odraz vědomí? Co mají společného struktura významu a program operující data? Syntaxe, algoritmy programu v potenci definují významy dat a jejich kombinací; běžící program pak odkrývá určité do té doby potencionální struktury a provádí je. V plynoucím programu se také z podnětu vstupních dat profiluje korelát vztahů, významu, dalo by se říci, probíhá informace – je významná, neboť působí další reakce. Není proto třeba upírat pojmu informace širší význam, omezit ho pouze na sféru lidského vědomí, obzvláště když je již tolik zavedeným a v dnešní době extrémně používaným slovem nejen ve všednodenním spění, ale i všech vědních disciplínách.

Chápejme tedy obecněji informaci „**jako poukaz na význam či významný poukaz**“.

A nebo ještě jedna povšechnější charakteristika: „**Informace je něco, co odkazuje mimo sebe.**“

Běžný výklad termínu informace, tak jak ho nezaujatě chápe veřejnost, tedy zpráva, sdělení či význam, obsah zprávy nebo vjemu, měnit samozřejmě nelze. Lidé myslí egocentricky, a přestože si to neuvědomují, chápou tak i informaci. Úzus však diktovat nelze, v posledku se jeho nejjemnější niance stejně vždy ustálí nezávisle na všech individuálních intencích. Výše předkládaným konceptem informace chci poukázat na možnosti jejího podstatnějšího uchopení a přirozenějšího pochopení, neboť se snaží interpretovat informaci intuitivně (její význam tak, jak se dává) z pohledu jejího příjemce.

Jak se k sobě mají jazyk a data? Jsou snad slova data systému jazyka?

Jako program běží v systému počítače a data mají pro jeho systém smysl, tak jazyk (resp. gramatika a syntaxe) „běží“ na systému jedince či populace a data mají nejen smysl, ale stejným způsobem i jednotně uspořádaný obsah. Přesto představují jazyk i ostatní znakové soustavy extrémní typ systému, neboť jsou cele potencialní a abstraktní. Jejich data, míněno znaky, reálně neexistují – vnímáme pouze jejich hmotné reprezentace – proto ani neodpovídají mé výše navrhované definici dat. Nicméně, jak se říká, výjimka potvrzuje pravidlo. Dále je zřejmé že jazyk, jako sdílená soustava znaků a jejich významů, už nějak musí korelovat s Informací Svět.

A jak se to má s takzvanými informacemi uloženými v knihách, časopisech, fotografiích a vůbec ve všech médiích? Cejpek dle své typologie vkusně označuje tento druh informací jako: „potenciální informace: informace znakově zaznamenané na hmotných nosičích a data cirkulující v technických zařízeních jako jejich druh“ (2005) V mém podání (viz. výše) jsou knihy, filmy a ostatní média plna dat. S tímto výrokem by jistě neměli problém souhlasit odborníci orientovaní na informační systémy, výpočetní techniku či informatiku.

„Média ukládají a přenášejí data.“

I mě zavedlo myšlenkové tápání k náhledu dat coby potencionálních informací. Teprve určitý systém a z kontextu, odvozuje z prosté uspořádanosti informací. Pochopitelně v tomto ohledu působí mnou prezentovaný koncept informace oproti konvenci poněkud problematicky. Lidé si navykli říkat, že knihy jsou plné informací a že Internetem protékají kvanta informací, přesto tvrdím, že z pohledu člověka jsou tato média pro individuum plna dat (ačkoli vytvořených z obrazu informací). Z pohledu elektronických systémů sdružených v síti Internet samozřejmě můžeme uvažovat o přítomnosti informací, neboť operují s daty, ale lidem – vnějším a odlišným systémům – mohou prezentovat pouze data, a to opět data smysluplná pouze lidem, nikoliv počítačovým systémům samotným. Musíme rozlišovat různé úrovně/sféry popisu a nemíchat lajdácky šrouby mezi vruty.

McLuhan (2000) řadí jazyk mezi média, což koresponduje s mým názorem, neboť tvrdím, že v systému jazyka slova jsou daty.

Z nabídnutého rozšíření významu pojmu informace se mohou radovat například i buněční biologové a genetici, protože dovoluje spatřovat informaci v procesech zahrnujících nukleové kyseliny.

Teorie informace

Teorie informace, u jejíhož zrodu stál C. E. Shannon (19.), jako jedna z disciplín informační vědy přistupuje k termínu informace asi v tom nejtechničtějším, nejvědecktějším, rozuměj nejexaktnějším směru. Snaží se ji spoutat formálními pravidly a zákonitostmi, aby se dala měřit a operovat, odcizuje ji tak přirozené lidské zkušenosti, na druhou stranu chápe její význam v tom nejpřirozenějším smyslu, tedy jako zprávu, sdělení (přestože se

sémantikou pojmu vlastně vůbec nezabývá). Shannon pojímá informaci jako zprávu, která redukuje neurčitost systému a vychází z pravděpodobnosti jejího výskytu. Čím je zpráva pravděpodobnější, tím méně redukuje neurčitost a tím je informace menší. Aby však mohl stanovit jakékoli hodnoty, musí dostatečně popsat celý systém, a proto přesné operace a výpočty informace lze provádět pouze v dostatečně známém systému. Jako model aplikovaný na přirozený svět je proto značně nepřesný, neboť nemůžeme měřit potřebné charakteristiky skutečnosti.

Shannon ve svém konceptu informace v jistém smyslu předjímá budoucnost, vychází z potence možného, já nabízím přístup k informaci, který vychází ze vztahů, daností, tedy spíše z minulosti. Informace je poukazem na význam, který je především souvislostí. Zjednodušeně řečeno, informace vždy poukazuje na něco již známého. Chceme-li mluvit o množství informace můžeme tak vážit, kolik vztahů uvnitř významu (např. mezi daty) ji určuje (jasná analogie s výše citovaným Foglem (Geistová, 1979)). Výstižněji by se dalo mluvit o míře závislosti či o komplexnosti informace, tedy o tom, do jak širokého kontextu zasazuje/odkazuje.

V intenci Fogla by jednoduchá data mohla způsobit jednotku informace, pokud by nabyla významu jedinou souvislostí/vztahem/odkazem. Tak například nejjednodušší informací plynoucí z počítačových dat, která mě teď napadá, je jejich zaznamenání resp. uložení do systému.

(Nechci zde rozvádět úvahy o entropii a jejím vztahu k informaci, přijdou mi zavádějící. Shannon mluví o pozitivní entropii → větší entropie, větší neuspořádanost systému, snižuje pravděpodobnost informace a tudíž v důsledku zvětšuje množství informace. Entropie zde tak působí na množství informace pozitivně. Mnozí jiní autoři však slepě staví entropii jako protiklad informace, něco, co ji přímo popírá. Pro naše úvahy však není tento problém relevantní.)

Informační model společnosti

*Rychle, rychle běží mrak
oblohou, co halí zrak,
pustou modří bez konce,
pouhým zdáním blankytu.*

*Proč vše se jeví? Vše se zdá?
Proč nikdy nikdo nepozná,
než sebe v těle umrlce?
Toť úděl ve zde pobytu.*

Druhá část předkládané práce, doufám, zmírní skepsi vstupní básně ohledně poznatelnosti okolního světa. Vzhledů získaných rozborem zásadních pojmů první kapitoly použiji k odhalení povahy světa a zejména lidské společnosti, jak se jeví myslí v naší všední zkušenosti.

Lidé si dnes stále více uvědomují, že svět není jen nějaká na našich rozhodnutích nezávislá struktura a zároveň, že ani oni nejsou nezávislí na ní, lépe řečeno, že jsou jí přímo ovládáni a manipulováni. Především rozvoj hromadných multimediálních sdělovacích prostředků představuje pro společnost jistý druh ohrožení, jakousi Pandořinu skříňku, kterou se mnozí badatelé snaží prozkoumat, než ji někdo stihne otevřít.

Tak jako první část této práce zakončila svá zkoumání v subjektivistické sféře úvah o informaci a světě, vydá se druhá směrem opačným a podkryje abstraktní struktury přesahující individuum. Že si lidé navzájem rozumějí, že se na mnoho věcí dívají stejně, jsou schopni komunikovat nejen řečí, ale i gesty, to vše je zapříčiněno jistě mnoha faktory. Jsme organismy stejného druhu, stejně „stavěné“, používáme shodné či podobné znakové soustavy, stýkáme se každý den. Člověk je tvor sociální, své dominantní postavení v přírodě si vydobyl ani

ne tak manuální zručností či chytrostí jako společenskou organizací a komunikací. Systémový přístup ke zkoumání objektů, jevů a procesů, jenž se rozmohl ve 20. století a jehož hlavním představitelem byl Ludvig von Bertalanffy (Cejpek, 2005), teprve plně umožnil chápání transcendentujících jevů a objektivních charakteristik.

Překročení subjektivity

Po klikatých a úzkých cestičkách dospěli jsme na obzor zapadajícího slunce. Zářící tak jasně až téměř vypaluje oči a nebýt brýlí, našeho jazyka a pocitu sounáležitosti, snadno bychom oslepli. Přes tmavá skla se nám však namísto oslepnutí odhalují matné obrysy bytostného určení informace tak, jak ji intimně cítím právě z povahy jazyka a porozumění světu. Máchám kolem sebe slovy a větami jako mačetou v džungli a klestím si cestu ke světlu, jak činí i Heidegger při hledání bytostného určení pravdy: „Bytostné určení pravdy se odhaluje jako svoboda. Ta je ek-sistentním, odkrývajícím necháním jsoucna být. Každé otevřené vztahování se rozbíhá necháním jsoucna být a vztahuje se pokaždé k tomu či onomu jsoucnu. Jakožto sebeoddání odkrytosti jsoucna vcelku jako takového svoboda již naladila každé vztahování na jsoucno vcelku. ... Každé vztahování dějinného člověka je vždy naladěno – ať už se to zdůrazňuje nebo ne...“ (1993)

Heidegger chápe pravdu jako soulad a jeho správnost, poznání poznávajícího subjektu představuje jako vztahování se ke zjevnému. Podivuhodně tím koresponduje s výše prezentovaným chápáním informace jako vystavení se dat vztahující se imanentní struktuře významu (rozprostřené mezi daty uloženými v paměti). Zároveň však posouvá náš dialog dál, když říká, že každé vztahování je již naladěno, že „Určité naladění, tj. určitá ek-sistentní vystavenost vůči jsoucnu vcelku, se dá „prožít“ a „cítit“ jen proto, poněvadž

„prožívající člověk“, aniž by tušil bytostné určení nálady, se vždy již oddal nějakému naladění, odkrývajícimu jsoucno vcelku.“ (1993), neboť nutně poukazuje na aspekt poznání, který překračuje jeho pouhou subjektivitu. Ono naladění nepůsobené subjektem lze nahlédnout jako objektivitu, jako něco, co transcenduje z individua.

Sama problematika chápání objektivního a subjektivního odkazuje již na zmíněné důsledné rozlišování úrovní popisu. Co se jeví jako objektivní skutečnost z klasického antropocentrického individualistického pohledu, může působit z pozice populace subjektivně. Nutně směřujeme k alespoň částečné objektivizaci informace a struktury významu, ostatně to nejspíš trend moderní doby sám naše myšlenky směřuje.

Informace ve vědomí může vznikat z podnětu dat extrahovaných smysly z vnějšího prostředí, ale rovněž z dat interních volní i nevědomou mentální činností. Dokonce bychom mohli uvažovat o nepřímé interakci dvou vědomí skrze potenciální informace uložené v textu či řeči, avšak pouze za předpokladu, že by jim byly komunikující subjekty schopny rozumět dostatečně podobně. Jinak řečeno jejich různé osobní imanentní struktury významu by museli být dostatečně podobné, ne-li v určitých ohledech stejné. Hladí mě na duši představa sounáležitosti druhů, jejich vnitřního altruismu, který důkladně charakterizuje a odůvodňuje Dawkins (1998). Snažím se odhalit „sdílené“ oblasti významu, které jsou stejné u všech jedinců a nebo které alespoň participují na struktuře významu vyššího logického typu, tedy na významu populace/společnosti. Taková struktura není obsažena cele v žádném jedinci a není to ani prostá suma jejich příspěvků. Tento význam individua přesahuje, jest korelátem toho, co lidi sbližuje, je to kontext každého jedinečného kontextu (Bateson, 2006).

Heideggerovu „naladění“ rozumím právě v tomto smyslu sdíleného významu. Například, vezměme si jazyk, význam slov. Každý člověk rozumí slůvku „ne“, troufl bych si tvrdit, stejně, většina pak chápe že „tři“ jsou tři, ať už se jejich konkrétní představy bující myslí následně liší. Jazyk je samozřejmě

prominentním příkladem, doslova výjimečným; každému musí být jasno, že zde odkrývám oblast nápadně podobnou tomu, co Karl R. Popper nazývá „svět tři“. Jiný příklad ke sdílenému významu – vidí-li člověk dům, chápe prostě dům, cítí-li teplo a uvědomí-li si to, informace vědomí vzešlá bude jistě podobného základu.

Popper uvádí: „Svět tři není mým vynálezem. Narazil jsem na svět tři poprvé v dílech rakouského filosofa Bolzana; ... Podle Bolzana tedy máme svět jedna – to jsou písemnosti; máme svět dvě – to jsou naše prožitky, když tyto písemnosti čteme; a máme svět tři – to jsou obsahy toho, co čteme, především obsahy vět.“ a dále „Světěm tři rozumím svět produktů lidského ducha.“ (1997). Popper spatřuje svět tři jako abstraktní realitu, sídlo informací a především jejich významu, jejíž odraz lze spatřit v knihách, architektuře či kultuře. Už to, jak Popperovy myšlenky hluboce souzní s mými, které jsem si vytvořil nezávisle na něm, ukazuje mi, že něco jako sdílený kontext musí existovat. Svět tři se silně podobá mé představě sdílené struktury imanentního významu. Svět tři nahlížený z pozice jedinice je představou, kterou si vytváří vědomí na základě sdílené informace.

Označil jsem tuto informaci již v první kapitole zvláštním termínem, který se Vám až do této chvíle představoval s významem pouze naznačeným. Pojmenoval jsem ji „Informace Svět“ (a také „Informace Společnost“), neboť jsem chtěl poukázat, že je to právě tato sdílená informace, co se představuje naší mysli, když uvažujeme o světě, společnosti, životě jako takovém. Do jisté míry je tato informace součástí, tedy kontextem, každé informace, která se v našem vědomí předvádí. Edmund Husserl si byl tohoto faktu dobře vědom a právě jeho termín EPOCHÉ označoval zdržení se generální teze světa – naší „Informace Svět“, aby odlehčil poznávajícímu vědomí při nahlížení fenoménů jsoucna (Blecha, 1996; Petříček 1992).

Kultura

Informační model společnosti zakotvený v mém podvědomí vyžadoval objektivní informaci vyššího řádu – Informaci Svět. Problém bude dosáhnout zisku objektivnosti informace, která je prvořadě subjektivní. Znamenalo by to učinit ji nezávislou na konkrétním (jednom) vědomí. Zde vhodně se nabízí Russelovo rozlišení logických typů. Zatímco z pohledu jedince bude společnost vždy jen subjektivní představou, z nadhledu vyššího řádu – populace, biosféry – lze Informaci Společnost chápat jako celek. Mohutnou jednotu probíhající na miliónech jedinců, stejnou jako les, který evidentně je, avšak konstituují ho tisíce jednotlivých stromů, které vytvářejí jeho jedinečné klima coby celku. V hlavě individua lze nalézt malinký obraz světa/společnosti, ale v celé své šíři a úplnosti se jeví pouze jako souhrn, ať už součet či interference, všech jednotlivých složek. Informace Svět tak transcenduje ze svých nositelů.

Objevování nadindividuálního abstraktního světa není žádná novinka na poli vědeckém a zejména filosofickém. Vždyť už Platónův svět idejí jest jeho předobrazem. Moderní filosofie, psychologie, sociologie, ale i informační věda a další laborují s takovými představami již dlouhou dobu. Pojícími prvky většiny přístupů 20. století ke sdílené informaci/významu a Popperově světu tři, jsou darwinismus, evoluce, přirozený výběr. Nejkonvenčněji bývá svět tři pojmenován prostě kultura (Dawkins, 1998; Komárek, 2000; McLuhan, 2000), Šmajš a Krob (2003) ji velice adekvátně nazývají socio-kulturní informací a třeba Husserl tezí světa.

Kultura není nic hmotného, je plně abstraktní, bez systémů, které ji svým chodem živí a konstituují by prostě neexistovala. I kultura jest fixována hmotně, avšak v potenci – jako data. Ačkoliv plně realizována pouze vědomím jedinců, populace, hmotné struktury jako úřady, komunikační sítě, předpisy, domy, literatura, umění to vše tvoří její odraz, na kterém vyrůstá vnucováním se do vědomí individuí. (Šmajš, Krob, 2003)

Za konstitutivní prvek světa tří pokládá Popper lidskou řeč, ve svém náhledu bych však vyzdvihl všechny znakové soustavy. Sdílení struktury významu se může odehrávat pouze komunikací a to jak mezilidskou, tak mezi člověkem a prostředím – živým i neživým. Komunikaci slouží média, nejvíce a nejvlivněji pak znakové soustavy, hlavně jazyk. Důraz na tento mocný nástroj nalézáme v pracích všech myslitelů a ve vztahu ke kultuře informací ho podtrhují jak Popper, Šmajš tak McLuhan.

Informační model lásky a z něj plynoucí hrozba

To, za čím se honíme, po čem toužíme, co touží odhalit vědci, filosofové, umělci i obyčejní lidé je informace, pokud možno nová. Honíme se za významy a poukazem na ně jsou právě informace. Potřebujeme signály a ty nám zprostředkovávají média, podle Cejčka – rozšíření komunikace umělé (2005). McLuhan však považuje i řeč za médium. Sdílená informace se přirozeně vytváří/realizuje komunikací a obohacuje sdílený (v dnešních dobách už téměř globální) význam; izolovaný člověk byl by zvěř. Komunikace stojí za úspěchem lidského rodu v evolučním koloběhu přírody. Podmiňuje sama sebe. Sdílení umožňují smysly a ony rovněž ovlivňují míru a kvalitu informace. Pro Informaci je kvalita zásadní – čím více smyslů se podílí na přímém sdílení informace, tím je její kvalita vyšší a prožitek intenzivnější. Informace vyžaduje další informace, láska jest nejmocnějším nástrojem sdílení, poněvadž aktivuje všechny smysly absorpci, vzniku, sdílení informací. Tak cítí informační model lásky.

Také Šmajš poukazuje na obrovskou integrační sílu socio-kulturní informace, tj. nejen se udržet při životě, ale navíc se v rámci evoluce dále vyvíjet. Odůvodňuje to tak, že „čím více se (kultura) vzdaluje od svého původního biologického základu, tím méně může spoléhat na podporu okolních přírodních procesů.“ (2003).

Naučili jsme se komunikovat obraz, zvuk a do jisté míry hmatové počítky; z toho také vyplývá, že jsme schopni právě tyto substance technicky zaznamenat a reprodukovat. Napadne Vás: „Jistě, od toho máme kamery, fotoaparáty, televizi, obrazy atd.“ To jsou vskutku technické prostředky, složité i jednoduché vynálezy, ale jejich předobraz, to, co jim především umožnilo vzniknout, jsou interní „technické“ prostředky našeho vědomí. Jsou to znakové soustavy, které lidstvu umožnily spoutat vjemy zraku, sluchu a do jisté míry i hmatu. Díky znakům a jejich systémům jsme schopni s nimi operovat – zaznamenávat, reprodukovat a dokonce pozměňovat je.

Zdá se, že kultuře nezáleží na kvalitě informace jako spíše na její kvantitě. Rostoucí moc masmédií to jen dokazuje; dokonce bychom mohli říci, na úkor informací kvalitních. Mediální svět nás pohlcuje chtě nechtě. Je úžasné pozorovat s jakou prozíravostí odhadovali a předvídali současný vývoj informačního zahlcení a vlivu médií na společnost již před půl stoletím osobnosti jako Norbert Wiener nebo Marshall McLuhan.

Média komunikují falešně a uměle. Sdílení není kvalitní, protože se zaměstnává jen část smyslů. Sdílí se nekvalitní, vykonstruovaný obsah významu a společnost tak na úkor globalizace paradoxně chudne (Wiener, 1963) – chci říct: „Kultura získává na síle a moci posilováním své základny, ale ztrácí na pestrosti a rozmanitosti. Kvantifikuje se, ale dequalifikuje.“ Ukázkou vůle k moci budiž úpadek fyzického kontaktu mezi lidmi a úkor plnosti prožitků.

Právě evoluční charakter, který je dnes povaze světa připisován jako hlavní atribut, vede mnoho autorů k názoru, že jako se příroda evolučně vyvíjí přirozeným výběrem, tak i kultura se do jisté míry osamostatňuje a rozvíjí nezávisle na lidské individualitě, žije si svým vlastním životem. Nejsilněji promlouvá v tomto směru Dawkinsova teorie sobeckých memů (1998), jednotek významu, nezávislých informací prosazujících svou neustálou replikaci a růst. Částečnou autonomii kulturní informace a informačního procesu ve společnosti

připouští mnoho autorů a právě odtud plynou jejich obavy z budoucího vývoje (mimo jiné třeba z ekologické krize).

*Kultura ve vize náhledu
motivuje lidi,
avšak sama sebe poslepu
tupě ubíjí.*

*V boji za kvalitu prožitku
nutno vzdát se vize,
že jen volný čas je k užitku
co stráví televize.*

*Proti moci, jež mnozí plodí,
přizakročíš v rozumu,
když se v duchu svéprávnosti
zřekneš konzumu*

*a možná i po právu
přizavrhneš média
neboť slyše signálu
lásky, dáš si dvě piva.*

Proč chce Informace moc? Protože ji k tomu tlačí vůle mlsných mocných, kteří využili média, a protože vůlí obávajících se strachuje o přežití.

„Žít s přiměřenými informacemi.“ (Wiener, 1963) Média všeho druhu vyrašila v naší společnosti jako houby po dešti. Ničím výrazným nespoutaná vtírají se lidem pod kůži; však z jakého popudu? Kdo neustále plní časopisy, internet, televizi, rozhlas konzumem a vlévá ho bez přestání do otevřených

nádob lidských myslí? Jsme to my!! Navzájem si srážíme vazy!! Pravá, věčná a konečně nezodpověditelná otázka však zní: „Proč?“ Hlavní důvod ovšem v dnešní době jasně září nad všechny podružné, přeci: „Pro peníze a pro moc!!“ Ty jsou hlavním motorem možná zdánlivě nezávislého evolučního vývoje společnosti.

Jelikož lidé myslí jazykem, nejsuverénnějším ze všech znakových systémů, jenž je jejich základním nástrojem pro boj se životem a orientaci ve světě, nedokáží s ním efektivně vzdorovat svému úhlavnímu nepříteli – jazyku a jemu podobným. Člověk prostě musí přečíst nápis, který má před očima, musí slyšet slova i tóny, které vzduch rozechvívají, musí zaostřit na postavu ženy na plakátu, a to vše navíc přijmout a interpretovat, zde vůle nestačí k útěku. Kdo dovolil reklamu na každém rohu, tu dehonestující sprostárnu, a přitom zakázal lidem svlékat se na veřejnosti? Jak může skupina lidí ovládající masmédiá tak mocně a zásadně ovlivňovat strukturu významu celého národa a vnucovat mu prázdné významy?

Cejpek (2005) volá po informační vědě se svědomím, s odpovědností za vývoj společnosti a já s ním souhlasím. Je-li informace tou mocí, která dnes hýbe světem, pak je to právě informační věda, která by se jí měla postavit a přijmout zodpovědnost.

*Mám se bát
nebo smát?
Mám snad vyvalit sudy,
abych zabil svoje pudy?*

*Nenechám se zotročit,
raději se přikrčit,
počkat, až svět zajde,
a jestli se tam vejde,
zastrčit a pít.*

Závěr

Při hledání adekvátní definice pojmu informace jsem se nejdříve vydal cestou k podstatě, za bytostným určením informace a informativnosti, abych zjistil odkud pochází. Teprve nejužší náhled mi umožnil, abych definici na jeho základě rozšířil a zobecnil. Vhodnými atributy vystihujícími informaci jsou časovost a vztažnost. Bateson říká „vztahy by se měly stát základy definic“ (2006). Mezi vhodné přístupy k pochopení povahy informace patří holistický, kybernetický či integrační, vesměs tedy systémové náhledy.

V bytostném náhledu jeví se informace jako namnoze abstraktní realita/entities. Je vlastně označením něčeho, co nejspíš samo vůbec není, tedy vyjma výstupu v prezentovaném modelu. A jelikož nemůžeme poznat než modelů, neboť nutně modelujeme skutečnost, abychom ji byli schopni uchopit, lze se bavit pouze o vhodnosti či výhodnosti modelu, ne však o jeho pravdivosti či skutečnosti. Abstraktní informace jako korelát významných poukazů, umožňuje překročit spor o příslušnost pojmu. Informace je vlastně, řečeno nejjednodušeji, poukazem, něčím, co odkazuje mimo sebe, a jako taková se může vyskytovat v kterémkoli systému (organickém, anorganickém i abstraktním). Důležité je ovšem vždy rozlišovat různé úrovně a sféry popisu. Mimo daný systém nemá jeho informace smysl.

Pojem informace se nejčastěji, v obecně chápaném významu slova, prostě zaměňuje s důsledky, s tím, co informace působí svou podstatou (z pohledu člověka tedy s významem).

Kultura jako představa sdílené informace, jako objektivní kontext ve své aktivní, probíhající podobě, resp. jako sdílená imanentní struktura významu, jako objektivní horizont souvislostí ve své podobě pasivní není mým výmyslem pouze mou interpretací vyplývající z odhalené povahy informace a významu. Takovéto

do značné míry fenomenologické, dualistické a holistické chápání společnosti, kultury či obecně představy světa nacházíme u dalších autorů a nezáleží na tom, označují-li je kulturou, socio-kulturní informací nebo světem tří. Je však příznačné, že všichni, kteří podobný náhled sdílí, spatřují evoluční charakter vývoje tohoto fenoménu a spekulují o jeho budoucnosti.

Mnozí autoři rovněž připisují tomuto abstraktnímu systému, světu významu, jistou autonomii a jeho vývoj činí plně nezávislým na individuální vůli. Z takových představ plynou především závěry pesimistické nebo přinejmenším plné obav. V dnešní době informačního věku, ve světě spoutaném masmédií formuje lidské vědomí velmi mocná avšak téměř již cele umělá socio-kulturní informace, která odhlíží od přirozených lidských potřeb a pod vlajkou konzumu dychtí po moci hnaná touhou po penězích. Mnoho autorů tak například spatřuje právě zde původ současné globální ekologické krize.

Seznam použité literatury

1. BATES, M.J. Fundamental forms of information. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*. 2006, vol.57, no.8, s.1033-1045. ISSN 1532-2882.
2. BATES, M.J. Information and knowledge: an evolutionary framework for information science. *Information Research*. 2005, vol. 10, no. 4. ISSN 1368-1613.
3. BATESON, G. *Mysl & příroda: nezbytná jednota*. 2006. ISBN 80-86702-19-7.
4. Bawden, D. Organised complexity, meaning and understanding: An approach to a unified view of information for information science. *Aslib Proceedings*. 2007, vol. 59, no. 4/5, s. 307-327. ISSN 0001-253X.
5. BAWDEN, D. The shifting terminologies of information. *Aslib Proceedings*. 2001, vol. 53, no. 3, s. 93-98. ISSN 0001-253X.
6. BLECHA, I. *Husserl*. 1996. ISBN 80-7198-066-8.
7. BUCKLAND, M. K. *Information and information systems*. 1991. ISBN 0-313-27463-0.
8. BUCKLAND, M.K. Information as thing. *Journal of the American Society for Information Science*. June 1991, vol. 42, no. 5, s. 351-360. ISSN 0002-8231.
9. BURACHOVIČOVÁ, E. *Rozdílné přístupy k chápání informační vědy*. Praha, 2006. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Vedoucí diplomové práce Martin Souček.
10. CEJPEK, J. *Informace, komunikace a myšlení: úvod do informační vědy*. 2005. ISBN 80-246-1037-X.
11. CURRAS, E. Information as the fourth vital element and its influence on the

- culture of peoples. *Journal of Information Science*. 1987, vol. 13, no. 3, s. 149-157. ISSN 0165-5515.
12. DAWKINS, R. *Sobecký gen*. 1998. ISBN 80-204-0730-8.
 13. ECO, H. *Hledání dokonalého jazyka*. 2001. ISBN 80-7106-389-4.
 14. FROHMANN, B. Documentation redux: prolegomenon to (another) philosophy of information. *Library Trends*. 2004, vol. 52, no. 3, s. 387-407. ISSN 0024-2594.
 15. GEISTOVÁ, D. *Informace: problematika pojetí a vymezení pojmu*. Praha 1979. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví.
 16. HAWKING, S.W. *Stručná historie času: od velkého třesku k černým díram*. 1991. ISBN 80-204-0169-5.
 17. HEIDEGGER, M. *O pravdě a bytí*. 1993. ISBN 80-204-0416-3.
 18. HEIDEGGER, M. *Věda, technika a zamyšlení*. 2004. ISBN 80-7298-083-1.
 19. Hjørland, B. Information: Objective or subjective/situational?. *Journal of the American Society for Information Science & Technology*. August 2007, vol. 58, no. 10, s. 1448-1456. ISSN 1532-2882.
 20. KOMÁREK, S. *Příroda a kultura: svět jevů a svět interpretací aneb jak je to doopravdy*. 2000. ISBN 80-85977-33-8.
 21. LOSEE, R.M. A discipline independent definition of information. *Journal of the American Society for Information Science*. 1997, vol. 48, no. 3, s. 254-269. ISSN 0002-8231.
 22. MADDEN, A.D. A definition of information. *Aslib Proceedings*. October 2000, vol. 52, no. 9, s. 343-349. ISSN 0001-253X.
 23. McLUHAN, M. *Člověk, média a elektronická kultura: výbor z díla*. 2000. ISBN 80-7217-128-3.
 24. PETŘÍČEK, M. *Úvod do (současné) filosofie: 11 improvizovaných*

- přednášek*. 1992.
25. PLATÓN. *Faidón*. 1994. ISBN 80-85241-36-0.
 26. POPPER, K.R.; LORENZ, K. *Budoucnost je otevřená: rozhovor v Altenbergu a texty z vídeňského popperovského symposia*. 1997. ISBN 80-7021-203-9.
 27. Rowley, J. What is information?. *Information Services & Use*. 1998, vol. 18, no. 4, s. 243-255. ISSN 0167-5265.
 28. SEARL, J.R. *Mysl, mozek a věda*. 1994. ISBN 80-204-0509-7.
 29. SHAW, D.; DAVIS, C.H. Entropy and information: a multidisciplinary overview. *Journal of the American Society for Information Science*. 1983, vol. 34, no. 1, s. 67-74. ISSN 0002-8231.
 30. SMETÁČEK, V. *Lidé a informace*. 1981.
 31. STONIER, T. *Informace a vnitřní struktura vesmíru: průzkum v informační fyzice*. 2002. ISBN 80-7300-050-4.
 32. STONIER, T. *Information and the Internal Structure of the Universe : An Exploration into Information Physics*. London : Springer, 1990. 155 s. ISBN 3-540-19599-8.
 33. ŠMAJS, J.; KROB. J. *Evoluční ontologie*. 2003. ISBN 80-210-3038-0.
 34. *KTD - Česká terminologická databáze z oblasti knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online databáze]. Praha : Národní knihovna České Republiky, 2003- [cit. 2008-08-01]. Dostupné z WWW: <<http://www.sigma.nkp.cz/cze/ktd>>.
 35. VRBSKÁ, M. *Pojem informace ve vybraných dílech vybraných filosofů V. Bělohradský, J. Patočka, K. Pstružina*. Praha 2000. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Vedoucí diplomové práce Prof. PhDr. Jiří Cejpek, Csc.
 36. WIENER, N. *Kybernetika a společnost*. 1963.

37. ZINS, C. Conceptual approaches for defining data, information, and knowledge. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*. February 2007, vol. 58, no. 4, s. 479-493. ISSN 1532-2882.

